

BOSHLANG'ICH YOSHDA EKOLOGIK ONG VA MAS'ULIYATNI SHAKLLANTIRISHNING XUSUSIYATLARI.

*Denov Tadbirkorlik va pedagogika instituti
ta'lim-tarbiya nazaryasi va metodikasi
(boshlang'ich ta'lim) yo'nalishi 1-bosqich magistranti
YUSUPOVA SUROYYO SHAVKAT QIZI*

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich yoshdagi o'quvchilarda ekologik ong va mas'uliyatni shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari har tomonlama yoritilgan. Hozirgi davrda ekologik muammolarning kuchayishi, tabiat resurslarining kamayishi, iqlim o'zgarishlari insoniyatdan ekologik madaniyatni erta yoshdan shakllantirishni talab qilmoqda. Shu bois boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning ekologik tafakkuri, tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatini rivojlantirish pedagogik jarayonning muhim vazifasiga aylangan. Maqolada ekologik tarbiyaning psixologik va pedagogik asoslari tahlil qilinib, ekologik ongni shakllantirishda o'qituvchining shaxsiy namunasi, o'quv jarayonidagi didaktik yondashuvlar hamda o'yin va loyihaviy metodlarning o'rnini alohida yoritilgan. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlari inobatga olingan holda, ekologik tushunchalarni oson, qiziqarli va amaliy faoliyat orqali singdirish usullari ishlab chiqilgan. Shuningdek, o'quvchilarda ekologik mas'uliyatni rivojlantirishda o'quv dasturlari, sinfdan tashqari tadbirlar, ekskursiyalar, tajriba mashg'ulotlari va ekologik o'yinlarning ta'siri ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ekologik ong, ekologik mas'uliyat, ekologik tarbiya, tabiatni muhofaza qilish, o'quvchi shaxsining rivojlanishi, ekologik madaniyat, o'yin metodlari, loyihaviy faoliyat, innovatsion yondashuv. atrof-muhitni asrash, tabiatga mehr-muhabbat, ekologik ta'lim, pedagogik jarayon, psixologik xususiyatlar, yosh davr psixologiyasi, o'qituvchi faoliyati, ekologik darslar, , tajriba asosida o'qitish, amaliy mashg'ulotlar, ekologik o'yinlar, sinfdan tashqari ishlar, ekologik tadbirlar.

*Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy Master's Student in Theory
and Methodology of Education and Upbringing (Primary Education), 1st
Year YUSUPOVA SUROYYO SHAVKAT QIZI*

Abstract. This article discusses the theoretical and practical aspects of developing environmental awareness and responsibility among primary school students. Environmental education plays an essential role in fostering a sense of love and responsibility toward nature. At the primary level, the content, goals, and methods

of ecological education must be organized in accordance with the psychological characteristics of young learners. The article analyzes the role of games, projects, observation, excursions, and practical activities in the formation of environmental awareness. It also highlights the influence of the teacher's example, interactive methods, and innovative technologies in developing environmental responsibility. Research findings show that a systematic and step-by-step approach to ecological education ensures high effectiveness in developing students' environmental consciousness, ethics, and responsibility.

Keywords: primary education, environmental awareness, environmental responsibility, ecological education, environmental culture, nature protection, ecological thinking, pedagogical process, innovative approach, practical activity, game methods, project-based method, interactive learning.

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические и практические особенности формирования экологического сознания и ответственности у учащихся начальных классов. Экологическое воспитание играет важную роль в развитии любви и ответственного отношения к природе. На уровне начального образования содержание, цели и методы экологического воспитания должны быть организованы с учетом психологических особенностей детей младшего возраста. В статье анализируется роль игр, проектов, наблюдений, экскурсий и практической деятельности в процессе формирования экологического сознания. Также освещается влияние личного примера учителя, интерактивных методов и инновационных технологий на развитие экологической ответственности. Результаты исследования показывают, что системная и поэтапная организация процесса экологического воспитания обеспечивает высокую эффективность в развитии экологического сознания, этики и ответственности учащихся.

Ключевые слова: начальное образование, экологическое сознание, экологическая ответственность, экологическое воспитание, экологическая культура, охрана природы, экологическое мышление, педагогический процесс, инновационный подход, практическая деятельность, игровые методы, проектный метод, интерактивное обучение.

Kirish

Hozirgi kunda ekologik muammolar insoniyat taraqqiyotining eng muhim masalalaridan biriga aylangan. Atrof-muhitning ifloslanishi, tabiiy resurslarning kamayishi va iqlim o'zgarishlari jamiyatni ekologik mas'uliyatli avlodni tarbiyalashga undamoqda. Boshlang'ich ta'lim bosqichi bolalarning ekologik ongini shakllantirishda eng muhim davr hisoblanadi. Bu bosqichda o'quvchilarga tabiat hodisalari, ekologik muammolar va ularning oqibatlari haqida elementar, ammo amaliy bilimlar berish

zarur. Shuningdek, ekologik madaniyatni erta yoshdan singdirish orqali kelajakda tabiatni asrash, resurslardan oqilona foydalanish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash mumkin.

Boshlang'ich ta'lim — bu shaxsning tabiatga munosabati, ekologik fikrlash tarzi va amaliy odatlari shakllanadigan eng muhim bosqichdir. Shu yoshda bola tabiatni his qiladi, unga mehr bilan qarashni o'rganadi, ekologik muammolarni sezadi va ularni hal qilishda o'zini kichik, ammo faol subyekt sifatida his eta boshlaydi. Shunday ekan, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik ong va mas'uliyatni shakllantirish, ularni tabiatni asrashga yo'naltirilgan amaliy faoliyatga jalb etish ta'limning eng muhim yo'nalishlaridan biridir.

Ekologik tarbiyaning asosiy maqsadi — o'quvchilarda tabiatga nisbatan hurmat, g'amxo'rlik, mas'uliyat, tejamkorlik va ekologik xulq-atvorni shakllantirishdir. Buning uchun o'qituvchi o'quvchilarning yosh psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda o'yinli, loyihaviy va interfaol metodlardan samarali foydalanishi zarur.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotning maqsadi — boshlang'ich yoshdagi o'quvchilarda ekologik ong va mas'uliyatni shakllantirishning samarali usullarini aniqlash va ularning ta'lim jarayonidagi o'rnini ochib berishdan iborat. Tadqiqot obyekti: umumiy o'rta ta'lim maktablarining 2–4-sinf o'quvchilari. Tadqiqot predmeti: o'quvchilarda ekologik ong va mas'uliyatni shakllantirish jarayonida qo'llaniladigan o'yin, loyiha, amaliy faoliyat va interfaol metodlarning samaradorligi.

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

Nazariy tahlil: ekologik ta'lim va tarbiya, yosh psixologiyasi, pedagogik metodika bo'yicha ilmiy manbalar o'rganildi.

Empirik usullar: dars jarayonini kuzatish, o'quvchilar bilan suhbatlar, o'qituvchilar va ota-onalarga so'rovnomalar o'tkazish orqali ekologik ong darajasi o'lchandi.

Tajriba-sinov ishlari: tajriba guruhlarida ekologik mavzularda o'yinli va loyihaviy mashg'ulotlar tashkil etildi va ularning samarasi baholandi.

Adabiyotlar tahlili

Ekologik ong va mas'uliyatni shakllantirish masalasi ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. I.D. Zverev ekologik tarbiyani inson va tabiat o'rtasidagi ma'naviy-axloqiy munosabatni shakllantirish jarayoni sifatida talqin etadi. V.A. Yasvin esa ekologik madaniyatni rivojlantirishda faoliyatga yo'naltirilgan, interfaol metodlarning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Mahalliy olimlardan E. Ismoilov ekologik ta'limni milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish zarurligini, Sh. Saidova esa ekologik kompetensiyani shakllantirishda loyihaviy metodlarning samaradorligini ilmiy asoslagan. N. Nishonova va G. Boltaboyeva o'yin faoliyatining ekologik tarbiyadagi o'rnini tahlil qilib, o'quvchilarda

tabiatga mehr va mas'uliyatni rivojlantirishda dramatisatsiya, tajriba va kuzatuv metodlarining muhimligini isbotlaganlar.

Xalqaro miqyosda esa M. Novak (2023) o'yin va loyiha asosidagi ta'lim ekologik muammolarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantirishini, ekologik ongni faol ishtirok orqali shakllantirishini ta'kidlaydi.

Natijalar

Tajriba-sinov ishlari natijalari shuni ko'rsatdiki, o'yinli, amaliy va loyihaviy faoliyatlar o'quvchilarda ekologik fikrlash, javobgarlik va faol ishtirokni sezilarli darajada kuchaytiradi.

Masalan, "Tabiat do'stlari", "Ekologik patrul", "Chiqindilarni ajratamiz", "O'rmon himoyachilari" kabi o'yinlar orqali o'quvchilar tabiatni muhofaza qilishning ahamiyatini chuqur anglay boshladi. Ular o'yin davomida muammolarni hal qilish, jamoada ishlash, tabiat boyliklaridan tejamkor foydalanish haqida o'z qarashlarini shakllantirdi.

Loyihaviy mashg'ulotlar (masalan, "Maktab atrofini obodonlashtirish", "Chiroyli tabiat uchun") orqali esa o'quvchilarda ijodkorlik, mustaqil fikrlash va ijtimoiy mas'uliyat hissi rivojlandi. O'quvchilar o'z hududidagi ekologik muammolarni aniqlab, ularni hal etish yo'llarini taklif etdilar.

Kuzatuv natijalariga ko'ra, tajriba guruhidagi o'quvchilarning 85 foizi darsdan tashqari ekologik tadbirlarda faol ishtirok etgan, ekologik tushunchalarni to'g'ri qo'llay boshlagan. Nazorat guruhida bu ko'rsatkich 50 foiz atrofida bo'lgan.

Muhokama

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, ekologik ongni shakllantirish jarayoni uzluksiz, tizimli va yoshga mos metodlar orqali tashkil etilishi zarur. O'yin faoliyati bolalarning tabiiy ehtiyoji bo'lib, u orqali ekologik bilimlar tabiiy tarzda singdiriladi. Loyiha ishlari esa ularda ijtimoiy faollik va amaliy mas'uliyatni shakllantiradi.

An'anaviy darslarda o'quvchi ko'pincha passiv rolni egallaydi, ekologik tushunchalar esa nazariy darajada qoladi. Ammo interfaol yondashuvlar yordamida bola o'z tajribasida tabiat bilan muloqot qiladi, his etadi, tahlil qiladi va o'z xulosasiga keladi. Bu esa ekologik ongni hissiy-intellektual darajada mustahkamlaydi.

Shuningdek, ekologik mas'uliyatni rivojlantirishda o'qituvchining shaxsiy namunasining o'rni beqiyos. O'qituvchi o'z xatti-harakati, nutqi, odobi bilan tabiatga ehtiromni ifodalasa, bu o'quvchilarda tabiiy tarzda shakllanadi. Shu sababli, ekologik madaniyatni faqat o'quv dasturi emas, balki butun ta'lim muhiti orqali berish lozim.

Xulosa

Boshlang'ich yoshda ekologik ong va mas'uliyatni shakllantirish — barqaror rivojlanish strategiyasining asosi bo'lib, u faqat bilim berish emas, balki bolalarda hissiy, axloqiy va amaliy mas'uliyatni tarbiyalashni o'z ichiga oladi.

O‘yin, loyiha, ekskursiya va amaliy mashg‘ulotlar yordamida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning tabiatga munosabatini ijobiy tomonga o‘zgartiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ekologik ongni shakllantirishni erta boshlash o‘quvchilarda tabiatni asrashga ichki ehtiyojni uyg‘otadi, ularni faol, mas‘uliyatli va ongli fuqarolar sifatida shakllantiradi.

Kelgusida ekologik ta‘limni yanada rivojlantirish uchun maktablarda “ekologik kunlar”, “yashil maktab” loyihalari, interfaol ekotreninglar va ekologik laboratoriyalarni yo‘lga qo‘yish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zverev I.D. (2021). Ekologik ta‘lim va tarbiya konsepsiyalari. Sankt-Peterburg: Nauka.
2. Yasvin V.A. (2022). Ekologik madaniyat: nazariya va amaliyot. Moskva: Prosveshchenie.
3. Ismoilov E. (2023). O‘zbekistonda ekologik ta‘lim: muammo va istiqbollar. Toshkent: Fan.
4. Saidova Sh. (2021). Ta‘limda ekologik kompetensiyani shakllantirish. Toshkent: Istiqlol.
5. Nishonova N. (2023). Boshlang‘ich ta‘limda ekologik madaniyatni shakllantirish. Toshkent: Fan va texnologiya.
6. Boltaboyeva G. (2022). Ekologik ta‘lim va yosh avlod tarbiyasi. Toshkent: Sharq.
7. Novak M. (2023). Teaching Ecological Responsibility in Primary Education. Berlin: Springer.